

მართლმადიდებელთა ნორმა გარდაცვლილ ანგლიკანთათვის უკანასკნელი პატივის მიღების შესახებ

მღვდელმონაზონი ლეონიდე ბ. ებრალიძე*

მართლმადიდებელ ეკლესიებსა და ანგლიკანურ თანაზიარებას შორის ურთიერთობა XVII საუკუნესთან ერთად იწყება¹. ერთ-ერთი პიონერი ამ ურთიერთობებში იყო 2009 წელს ალექსანდრიის საპატრიარქოს, ხოლო ახლახანს, 2022 წლის იანვარში, კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს მიერ წმინდანად შერაცხული პატრიარქი კირილე ლუკარისი (1572-1638), რომელიც სხვადასხვა დროს სათავეში ედგა ალექსანდრიისა და კონსტანტინოპოლის ეკლესიებს და ცნობილი იყო თავისი კალვინისტური შეხედულებებით². პატრიარქ ლუკარისის კორესპონდენცია კენტერბერის არქივისკოპოს ჯორჯ ებოტთან (1562-1633) შეიძლება ჩაითვალოს მნიშვნელოვანი ათვლის წერტილად.

ზოგადად, XVI-XVII საუკუნეებში, ანგლიკანების ინტერესი მართლმადიდებელთა მიმართ მეტწილად განპირობებული იყო კომერციული ურთიერთობების გაღრმავებით, როგორც მცირე აზიასა და ბალკანეთში, ასევე რუსეთის სამეფოშიც. ძირითად კონტაქტებს უზრუნველყოფდნენ ერთის მხრივ ახლად დაარსებული ლევანტის კომპანია, რომელის ეკონომიკურ ინტერესებსაც თან ახლდა ოსმანთა პორტასთან დიპლომატიური, ხოლო ბერძენ

* დოქტორანტი (აღმოსავლეთის პონტიფიკური ინსტიტუტი), ლატერანის პონტიფიკური უნივერსიტეტი მინვეული ლექტორი. beqa.ebralidze@gmail.com

¹ ანგლიკანურ-მართლმადიდებლური ურთიერთობების მოკლე ისტორიული ხასიათის მიმოხილვისთვის იხ., Лаврова П.В., Соловьёва Т.С., Сперанская Е.С., Англикано-Православные Связи, Православная Энциклопедия II, Москва, 2001, 311-322.

² კირილე ლუკარისის შესახებ ვრცლად იხ., წიგნში Runciman S., The Great Church in Captivity: A Study of the Patriarchate of Constantinople from the Eve of the Turkish Conquest to the Greek War of Independence, Cambridge, 1968, 259-288.

და რუს მართლმადიდებლებთან³ რელიგიური ხასიათის ურთიერთობების განვითარება, მეორეს მხრივ კი, ხსენებულ პერიოდში, ინგლისში ახლად გაჩენილი ბერძნული და რუსული თემები.

მართალია, XVI-XVII საუკუნეებში აღმოსავლეთში მოღვაწე ანგლიკანმა კაპელანებმა მართლმადიდებელი ეკლესიის შესახებ რამდენიმე წიგნი გამოსცეს და საშუალებას აძლევდნენ ბერძენ და რუს სტუდენტებს განათლება მიეღოთ ოქსფორდის კოლეჯებში, სადაც 1699-1705 წლებში კერძო ბერძნული კოლეჯიც კი არსებობდა, მართლმადიდებელი სტუდენტებისათვის; ხოლო 1672 წელს კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა დიონისე IV-ემ (†1696) ანგლიკანი ღვთისმეტყველების თხოვნის პასუხად ინგლისში სინოდური პასუხიც კი გააგზავნა მართლმადიდებელთა სარწმუნოების რაობის შესახებ, მაგრამ მაინც შეუძლებელია XV-XVII საუკუნეები ჩაითვალოს სერიოზული საღვთისმეტყველო დიალოგისა და განსაკუთრებული დაახლოების პერიოდად. დიდწილად საქმე გვქონდა სპონტანურ, კერძო ხასიათის ინიციატივებთან და არა ეკლესიების ოფიციალურ პოზიციებთან, ან ღვთისმეტყველთა სერიოზულ ინტერესთან⁴.

XVIII საუკუნეში ორმხრივი ურთიერთობა უწინდებურად გაგრძელდა, ცნობიერების შედარებითი გაზრდის ფონზე. ორმხრივი დიალოგის ისტორიაში განსაკუთრებულ მოვლენას წარმოადგენდა ე.წ. შეუფიცავ (Non-juror) ანგლიკან ეპისკოპოსთა ინტერესი, მიღებულნი ყოფილიყვნენ მართლმადიდებელთა თანაზიარებაში. ხსენებულმა ეპისკოპოსებმა, რომლებმაც უარი თქვეს ერთგულე-

---

³ რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიასა და ანგლიკანთა თანაზიარებას შორის დიალოგის მიმოხილვისთვის იხ., 2012 წელს ჩრდილოეთ ამერიკის ანგლიკანური ეკლესიისა და ამერიკაში მართლმადიდებელი ეკლესიის შერეულ საღვთისმეტყველო დიალოგისას, მოსკოვის საპატრიარქოს საგარეო დეპარტამენტის დირექტორის, ილარიონ ალფეევის მოხსენება: Алфеев И., Взаимоотношения Русской Православной Церкви с Церквами Англиканского Содружества: История и Современность, იხ., <<http://www.patriarchia.ru/db/text/2552828.html>> [16.07.2022]

⁴ ადრეულ ეტაპზე ანგლიკანურ-მართლმადიდებლური ურთიერთობების მიმოხილვისათვის ვრცლად იხ., Runciman S., *The Great Church in Captivity: A Study of the Patriarchate of Constantinople from the Eve of the Turkish Conquest to the Greek War of Independence*, Cambridge, 1968, 289-319.

ბა შეეფიცათ უილიამ III-ისათვის (1650-1702), რის გამოც ჩამოშორებულნი იყვნენ საკუთარ კათედრებს, შეადგინეს დოკუმენტი, რომელშიც გამოყვეს მართლმადიდებლებთან თანხმობის 12 პუნქტი, უთანხმოების 5 პუნქტი და 12 პუნქტიანი შეთავაზება. მიუხედავად ბერძენი ეპისკოპატის ნაწილის, ასევე, რუსეთის ეკლესიის წმინდა სინოდისა და იმპერატორ პეტრე I-ის (1672-1725) ინტერესისა, ხსენებული შეთავაზება განუხორციელებელი დარჩა, ერთი მხრივ, პეტრე პირველის გარდაცვალების გამო, მეორე მხრივ კი, კენტერბერის არქიეპისკოპოს უილიამ უეიკის (1657-1737) მიერ კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს ინფორმირებით, რომ შეუფიცავი ეპისკოპოსები წარმოადგენენ სქიზმატურ დაჯგუფებას და არ გამოხატავენ ანგლიკანთა საერთო პოზიციას.

ასეა თუ ისე, ურთიერთობათა ისტორიის ხსენებული მონაკვეთი დღემდე მნიშვნელოვანია საღვთისმეტყველო პოზიციების დაახლოების თვალსაზრისით. უნდა აღნიშინოს, რომ სწორედ შეუფიცავთა დოკუმენტებში ფიქსირდება პირველად ანგლიკანთა მხრიდან მართლმადიდებელთა წინაშე განსაწმენდელის შესახებ კათოლიკური დოქტრინის უარყოფის პარალელურად, მიცვალებულთათვის ლოცვის მნიშვნელობის აღიარება⁵.

XIX საუკუნე გაცილებით საინტერესო აღმოჩნდა ანგლიკანურ-მართლმადიდებლურ ურთიერთობათა მხრივ. ორივე მხარის წარმომადგენელმა ღვთისმეტყველებმა აქტიურად დაიწყეს ერთმანეთის საეკლესიო ხედვებისა და პოზიციების საფუძვლიანი შესწავლა. ბერძენთა მხრიდან ანგლიკანობის ერთ-ერთი პირველი სწავლული გახდა პროფესორი ნ.ნ. დამალასი, ათენის უნივერსიტეტიდან. რუსების მხრიდან აღსანიშნავია კიევის აკადემიის პროფესორის, ა. ბულგაკოვისა და მოსკოვის აკადემიის პროფესორის ა.ა. სოკოლოვის მიერ გაწეული შრომა. ხსენებული ღვთისმეტყვე-

⁵ იხ., Лаврова П.В., Соловьёва Т.С., Сперанская Е.С., Англикано-Православные Связи, Православная Энциклопедия II, Москва, 2001, 312-313; ვრცლად იხ., Runciman S., The Great Church in Captivity: A Study of the Patriarchate of Constantinople from the Eve of the Turkish Conquest to the Greek War of Independence, Cambridge, 1968, 311-318.

ლები იქცნენ მესაფუძვლევად თეოლოგთა იმ თაობებისათვის, რომლებმაც მომდევნო საუკუნეში კიდევ უფრო აქტიურად დაიწყეს ანგლიკანობის შესწავლა⁶.

ამასობაში, მართლმადიდებელთა უკეთ გაცნობისა და დახმარების მიზნით, ცნობილი ანგლიკანი მეცნიერისა და სასულიერო პირის ჯონ მასონ ნეილის (1818-1866) ინიციატივით 1864 წელს შეიქმნა პირველი ოფიციალური ორგანიზაცია – **Eastern Churches Association** – აღმოსავლეთის ეკლესიათა ასოციაცია – რომელიც დღემდე აგრძელებს არსებობას⁷.

საუკუნის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნაბიჯად უდაოდ შეიძლება ჩაითვალოს 1868 წელს, ლამბეტის პირველი კონფერენციის (ანგლიკანური თანაზიარების ეპისკოპოსთა კოლეგიური ორგანო) მიერ აღმოსავლელი პატრიარქებისა და მღვდელმთავრებისათვის გაგზავნილი მისასალმებელი ეპისტოლე⁸.

სწორედ ეს გარემოებები ქმნიდნენ ხელსაყრელ პირობებს, იმ გადანყვეტილების მისაღებად, რომელსაც წინამდებარე სტატია ეძღვნება.

* * *

ლევანტში კომერციულ საქმიანობაში ჩართული ანგლიკანების რიცხვის ზრდასთან ერთად იზრდებოდა მათი რელიგიური სა-

---

⁶ იხ., Geffert B., *Eastern Orthodox and Anglicans: Diplomacy, Theology, and the Politics of Interwar Ecumenism*, Notre Dame, 2010, 9-29. ფართო კონტექსტისა და XIX საუკუნეში მართლმადიდებელთა ეკუმენური ინტერესებისთვის იხ., Florovsky G., *Orthodox Ecumenism in the Nineteenth Century*, Vol. 4: *Aspects of Church History*, Belmont, 1975, 213-277. ასევე იხ., Soloviova T., *Sketch of Anglican-Orthodox Dialogue in the Nineteenth Century*, in *Orthodox Christianity and Contemporary Europe: selected papers of the international conference held at the University of Leeds, England, in June 2001*, eds. Sutton J., Van den Bercken W., Leuven-Paris-Dudley, 2003, 517-530.

⁷ იხ., Geffert B., *Eastern Orthodox and Anglicans: Diplomacy, Theology, and the Politics of Interwar Ecumenism*, Notre Dame, 14-15.

⁸ იხ., Soloviova T., *Sketch of Anglican-Orthodox Dialogue in the Nineteenth Century*, in *Orthodox Christianity and Contemporary Europe: selected papers of the international conference held at the University of Leeds, England, in June 2001*, eds. Sutton J., Van den Bercken W., Leuven-Paris-Dudley, 2003, 524.

ჭიროებებიც, რის გამოც 1869 წელს, კენტერბერიის არქიეპისკოპოსმა არჩიბალდ კემპბელ ტეიტმა (1811-1882) თხოვნით მიმართა კონსტანტინოპოლის პატრიარქ გრიგოლ VI-ს (1798-1881), ნება დაერთოთ ანგლიკანებისათვის დამარხულიყვნენ მართლმადიდებელთა სასაფლაოებზე, იმ შემთხვევაში, თუ მიმდებარედ არ არსებობდა ანგლიკანური სასაფლაო, ხოლო თუ არც ანგლიკანი სასულიერო პირი იმყოფებოდა ადგილზე, მიცვალებულისათვის უკანასკნელი პატივი მართლმადიდებელ სასულიერო პირს მიეგო⁹.

აღნიშნული თხოვნის პასუხად, კონსტანტინოპოლის არქიეპისკოპოსმა იმავე წლის 26 სექტემბერს მისწერა კენტერბერიელს, რომ მისი უწმინდესობისა და სხვა ინგლისელი ეპისკოპოსების თხოვნამდეც, ახლობლების მიმართვის საფუძველზე საპატრიარქოს იურისდიქციაში ნებას რთავდნენ ანგლიკანებს დამარხულიყვნენ მართლმადიდებელთა სასაფლაოზე, ოღონდ მიწაზე საკუთრების უფლების გარეშე¹⁰.

არჩიბალდ კემპბელთან წერილის გაგზავნიდან რამდენიმე კვირაში, 11 ოქტომბერს, პატრიარქმა გრიგოლ VI-მ გამოსცა სინოდური ენციკლიკა მართლმადიდებელი მიტროპოლიტებისადმი:

„მაღლი თქვენს სინმინდეს და მშვიდობა ღვთისაგან.

მივიღეთ რა მისი მაღალღირსება კენტერბერიის არქიეპისკოპოსისა და სრულიად ინგლისის პრიმატის არჩიბალდ კემპბელის თხოვნა, იმის შესახებ, რომ როდესაც გარდაიცვლება ანგლიკანური ეკლესიის რომელიმე წევრი, მცხოვრები ჩვენს მხარეში, დაკრძალვა გაიმართოს ჩვენს მართლმადიდებლურ სასაფლაოზედ, ჩვენ, აქედან გამომდინარე, ამ ეპისტოლეითი გწერთ და მოგიწოდებთ თქვენს უსამღვდელოესობათ, რომ ამიერიდან როდესაც ჩვენს მხარეში გარდაიცვლება ანგლიკანი, თუ იქ არ არის პროტესტანტთა სასაფლაო, თქვენ მზად უნდა იყოთ, და-

⁹ Parker F.J., The Holy Eastern Church, in Church Review 56 (1890), 84.

¹⁰ წერილისთვის იხ., Journal of General Conventions of the Protestant Episcopal Church in the United States, 1872, 567-568.

რთოთ ნება მართლმადიდებლურ სასაფლაოებზე და-
კრძალვისა, თუმცა საფლავის მიწის საკუთრებაზე რაიმე
უფლების გაცემის გარეშე.

ამასთანავე, თუ იქვე არ იმყოფება ანგლიკანი მღვდე-
ლი და მიცვალებულის ჭირისუფალი მოითხოვს ამას,
ჩვენმა მღვდელმა უნდა მიაგოს პატივი მიცვალებულს.
თქვენმა მეუფებამ უნდა გამოყონ ამისთვის ორი მღვდე-
ლი, რათა თქვან „მიცვალებულთა სამწმინდაო“, „ნეტარა-
რიანნი“, როგორც ეს წესის აგების განგებაშია, სამოცი-
ქულო საკითხავსა და სახარებასთან ერთად. მაგრამ, თუ
მათ ჰყავთ საკუთარი მღვდელი, დაე ჩვენი ნუ ჩაერევა.

ყოველივეს კეთილად აღსასრულებლად, დაე მადლი
და მოწყალება ღვთისა იყოს თქვენს უსამღვდელოესო-
ბებთან.

11 ოქტომბერი, 1869¹¹.

რას წარმოდგენს სინოდური ენციკლიკაში აღწერილი რიტუალი?
სახეზე გვაქვს წესის აგების განგების შემოკლებული, „ესენ-
ციური“ ვერსია¹², შემდეგი ძირითადი ელემენტებით:

„მიცვალებულთა სამწმიდაო“ (Ακολουθία του Νεκρῶσιμου
Τρισαγίου, ე.წ. მცირე პანაშვიდი)¹³:

¹¹ ტექსტს ვიმონებთ 1871 წელს ამერიკის პროტესტანტული ეკლესიებისთვის
წარდგენილი რეპორტიდან: *Journal of General Conventions of the Protestant
Episcopal Church in the United States* 9 (1872), 571. შდრ. Parker F.J., *The Holy
Eastern Church*, in *Church Review* 56 (1890), 84.

¹² ბიზანტიური წესის აგების ლიტურგიისთვის იხ., Velkovska E., *Funeral Rites
in the East*, in *Handbook for Liturgical Studies*, Vol. IV, ed. Chupungco A. J., Col-
legeville, 2000, 345-354.

¹³ პანაშვიდის ბერძნული ტექსტისთვის იხ. Η Θεία Λειτουργία: περιέχουσα
τον εσπερινόν, τον ὄρθρον, την προσκομιδὴν, τὰς τρεῖς λειτουργίας Ἰωάννου του
Χρυσοστόμου, Βασιλίου του Μεγάλου, και των προηγιασμένων ἄς και πολλὰ ἄλλα
χρήσιμα εἰς τοὺς ἱερεῖς και διακόνους, (ἐπιμ.) Παπαδόπουλου Νικ., Ἐν Ἀθήναις
1924, 100-101; შდრ. მცირე კურთხევანი, რედ. ე. კოჭლამაზაშვილი, თბილისი,
1998, 490-492. მოკლე ისტორიული მიმოხილვისათვის იხ., Bruni V., *I Funerali di
un sacerdote nel rito bizantino, secondo gli Eucologi manoscritti di lingua greca*,
Jerusalem, 1972, 98-99.

ფსალმუნი 118 (Ἕψαλμος, ნეტარარიანი);
 წმინდა წერილის საკითხავები:
 სამოციქულო [1თეს. 4:13-18];
 სახარება [ინ. 5:24-30].

მართალია, საპატრიარქო ენციკლიკა არ აკონკრეტებს წმინდა წერილის საკითხავებს, მაგრამ კონტექსტიდან უცხადესია, რომ იგულისხმება მიცვალებულისათვის წესის აგების განგებაში ჩართული მონაკვეთები¹⁴, რაც თავად ანგლიკანურ მხარესაც, იგივენაირად ესმოდა და პატრიარქის ეპისტოლის ინგლისურენოვანი თარგმანისათვის დართულ საგანგებო სქოლიოში აზუსტებდნენ კიდეც ხსენებულ საკითხავთა რაობას¹⁵.

გრიგოლ VI-ის მემკვიდრე, ანთიმოზ VI (1872-1877) ამერიკის ანგლიკანთა კონგრეგაციისადმი 1872 წლის 21 სექტემბერს გაგზავნილ წერილში თავისი წინამორბედის მიერ შემუშავებულ ლიტურგიულ სქემას აფასებდა როგორც საუკეთესოსა და მისაღებს¹⁶. ამასობაში კი თავად ანგლიკანებიც მზარდი ენთუზიაზმით უყურებდნენ მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ გამოხატული თანამშრომლობის ამ ფორმას, რაზეც მეტყველებს მათი მხრიდან ხსენებული დადგენილების შესახებ გამოქვეყნებული არაერთი რეპორტი და ცნობა¹⁷.

¹⁴ შდრ., მცირე კურთხევანი, რედ. ე. კოჭლამაზაშვილი, თბილისი, 1998, 368-370.

¹⁵ შდრ., *Journal of General Conventions of the Protestant Episcopal Church in the United States* 9, 1872, 571.

¹⁶ იხ., *The Colonial Church Chronicle, Missionary Journal, and Foreign Ecclesiastical Reporter*, 27, 1873, 52.

¹⁷ მაგ., პარკერი თავის სტატილაში „აღმოსავლეთის წმინდა ეკლესია“ საგანგებოდ უხსნის მკითხველს ბერძნული დაკრძალვის რიტუალის თავისებურებებს და ბიზანტიური სამელოვიარო ჰიმნის – „სულთა თანას“-ს თარგმანსაც კი აქვეყნებს. Parker F.J., *The Holy Eastern Church, in Church Review* 56 (1890), 80-81. გრიგოლ VI-ის წერილის შესახებ ცნობილი ამერიკული გამოცემა, წლიური მნიშვნელობის ამბების რეგისტრისა, სტატიის ქვეშ „Greek Church“ აცხადებდა, რომ: „ბერძნული ეკლესიის ისტორიაში, ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა, უეჭველად არის წერილი კონსტანტინეპოლის პატრიარქისგან კენტერბერიის მთავარეპისკოპოსთან გაგზავნილი“. *The American Annual Cyclopaedia and Register of Important Events of the Year 1869, Vol. 9, New York, 1870, 326.*

როგორც ჩანს, კონსტანტინოპოლის გადაწყვეტილებას იზიარებდა ალექსანდრიის საპატრიარქოც, რამდენადაც, მანამდე მსოფლიო პატრიარქი სოფრონოსი (1798-1899), რომელიც 1870 წლიდან ალექსანდრიის პატრიარქად აგრძელებდა მოღვაწეობას, 1873 წლის 20 აპრილს ამერიკის ანგლიკანურ კონგრეგაციას წერდა, რომ ალექსანდრიაში მისი პატრიარქობის სამი წლის მანძილზე, ის ყოველთვის მოუწოდებდა სამღვდელოებას შეესრულებინათ წესები და მიეგოთ უკანასკნელი პატივი ანგლიკანი მიცვალებულებისთვის, კენტერბერეელი არქიეპისკოპოსის თხოვნაზე მართლმადიდებელი პატრიარქების თანხმობის მიხედვით¹⁸.

ხსენებულ გადაწყვეტილებას შეუერთდა საბერძნეთის ეკლესიის წმინდა სინოდიც. არქიეპისკოპოს არჩიზალდ კემპელისადმი გაგზავნილ 1870 წლის 11 ივნისით დათარიღებულ სინოდურ ენციკლიკაში ათენის არქიეპისკოპოსი თეოფილე (1790-1873) თანამსახურ მიტროპოლიტებთან ერთად იტყობინებოდა:

„[...] ამდენად, საბერძნეთის ეკლესიის წმინდა სინოდს სურდა რა, ანგლიკანური ეკლესიისათვის მიეცა ხილული წინდი ძმური სიყვარულისა, ყოვლადწმინდესი მსოფლიო პატრიარქის წმინდა სინოდის მიბაძვით მიეთითა ჩვენს უღირსეულეს სამღვდელოებას, გამოიჩინონ აღმატებული ძმური სიყვარული თქვენი აღმსარებლობის ქრისტიანთა მიმართ, ხოლო, თქვენს მიცვალებულებთან დაკავშირებით, როდესაც თქვენიანი არ იქნება ადგილზე, მართლმადიდებელმა მღვდელმა ღირსეული პატივი უნდა მიაგოს მათ [მიცვალებულთ], ჩვენი ეკლესიის ლოცვებით, მათი სულის სასარგებლოდ“¹⁹.

¹⁸ წერილის ტექსტისათვის იხ., *The Colonial Church Chronicle, Missionary Journal, and Foreign Ecclesiastical Reporter* 27, 1873, 330.

¹⁹ ტექსტს ვიმოწმებთ 1871 წელს ამერიკის პროტესტანტული ეკლესიებისათვის წარდგენილი რეპორტიდან: *Journal of General Conventions of the Protestant Episcopal Church in the United States* 9, 1872, 574. შდრ., Parker F.J., *The Holy Eastern Church*, in *Church Review* 56, 1890, 84.

XX საუკუნის დასაწყისათვის უფრო იზრდებოდა მართლმადიდებელთა სერიოზული ინტერესი ანგლიკანებისადმი და ეს ურთიერთობები უფრო და უფრო ღებულობდა ინსტიტუციურ ხასიათს²⁰, იმდენად, რომ XX საუკუნის დასაწყისში, აღმოსავლეთის ეკლესიათა ამ არაორდინალურმა გადაწყვეტილებამ ასახვა ჰპოვა მართლმადიდებელი ეკლესიის ლიტურგიულ წიგნებშიც კი.

1924 წელს, ათენში, პროტოპრესვიტერ ნიკოლას პაპადოპულოსის რედაქტორობით გამოცემულ სამღვდლო წირვისათვის დართულ „მიცვალებულთა სამწმინდაო“-ს სპეციალურ სქოლიოში ვკითხულობთ:

„კონტანტინოპოლში ქრისტეს დიდმა ეკლესიამ დადგენილებით (1800/30 7-87) განსაზღვრა ანგლიკანური აღმსარებლობის (Ἀγγλικανῆς ὁμολογία) მიცვალებულის დაკრძალვის წესი (τὸν τύπον τῆς ταφῆς) შემდეგნაირად: მღვდელი ამბობს [ასამაღლებელს]: „კურთხეულ არს“ (Εὐλογιτόν); შემდეგ, მიცვალებულის გამოსვენებისას იგალობება „წმიდაო ღმერთო“ (Ἄγιος ὁ Θεός), ვიდრე საყდრამდე ან სასაფლაომდე. ნეტარარიანის (το Ἀμύμου [ფს. 118]) განსაზღვრული მუხლები კი იგალობება ტაძარში, თვინიერ კვერექსებისა (Αἰτησεων) და ასამაღლებლებისა (Εκφωνήσεων). შემდეგ კი სამოციქულო და სახარება მიცვალებულთა, რასაც მოსდევს, ჩვეულებისაებრ, მცირე განტეგება (Μικρὰ ἀπόλυσις). მიცვალებულის საფლავად დადებისას მღვდელი ამბობს: „უფლისაჲ არს ქუეყანაჲ და სავსებაჲ მისი“ [ფს. 23:1] და მეტი არაფერი“²¹.

²⁰ XX საუკუნეში ბერძნულ-ანგლიკანური ურთიერთობებისთვის იხ., Stathokosta E.V., *Relations between the Orthodox and the Anglicans of the Twentieth Century: A Reason to Consider the Present and the Future of the Theological Dialogue*, in *Ecclesiology* 8, 2012, 350–374.

²¹ Ἡ Θεία Λειτουργία: περιέχουσα τον εσπερινόν, τον ὄρθρον, την προσκομιδὴν, τὰς τρεῖς λειτουργίας ἰωάννου του Χριστοστόμου, Βασιλείου οὐ Μεγάλου, καὶ τῶν προηγουμένων ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα χρήσιμα εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ διακόνους, (ἔπιμ.) Παπαδόπουλου Νικ., Ἐν Ἀθήναις 1924, 101.

მოგვიანებით, 1927 წელს, იგივე პროტოპრევისტერ პაპადოპულოსის მიერ გამოცემულ „დიდ კურთხევანში“, ერის კაცისათვის წესის აგების განგების ბოლოს დართული სქოლიო მკითხველს აცნობებს, რომ ანგლიკანთათვის წესის აგების შესახებ დეტალები მოცემულია 1924 წლის სამღვდლო წირვის გამოცემაში²².

XX საუკუნის დასაწყისში ბერძნულ ლიტურგიულ წიგნებში შესული ანგლიკანის წესის აგების განგებიდან ჩანს, რომ კონსტანტინოპოლის წინარე სინოდურ დადგენილებასთან შედარებით რიტუალი მსუბუქად შეიცვალა, ერთის მხრივ აღარ არის ნახსენები „მიცვალებულთა სამწმიდაო“; მეორეს მხრივ კი ზოგიერთი დეტალი უფრო მეტად არის დაკონკრეტებული, როგორც არის პროცესია სახლიდან ეკლესიისაკენ, ეკლესიიდან ტაძრისკენ და შესაბამისი საგალობლები.

რაც შეეხება შენიშვნას, რომ „ნეტარარიანს“ არ ჩაერთვის კვერექსები და ასამაღლებლები, უნდა განიმარტოს, რომ ჩვეულებრივ, ერის-კაცისათვის წესის აგების ბიზანტიურ რიტუალში 118-ე ფსალმუნი იყოფა სამ სასვენად („დიდებად“), თითოეული სასვენის შემდეგ იკითხება შესაბამისი კვერექსი და ასამაღლებელი²³. ხსენებული დაყოფა ფსალმუნისა გვიანდელი რიტუალური მოვლენაა²⁴, თუმცა ნაკლებად სავარაუდოა პროტოპრევისტერ პაპადოპულოს არქაულობის პრინციპით ეხელმძღვანელა, რადგან მის მიერვე გამოცემულ ევქოლოგიონში, 1927 წელს, მართლმადიდებელი ერისკაცისათვის წესის აგების რიტუალში ფსალმუნი ჩვეულებისამებრ არის დაყოფილი²⁵. დაზუსტებით რთულია თქმა,

²² Εὐχαλόγιον τὸ Μέγα, ἀναθεωρηθὲν καὶ διὰ παντοίων σημεϊώσεων καὶ νέων εὐχῶν πλουτισθὲν, ἐπιμ.) Παπαδόπουλου Νικ., 'Ἐν Ἀθήναις 1927, 314.

²³ შდრ., მცირე კურთხევანი, რედ. ე. კოჭლამაზაშვილი, თბილისი, 1998, 330-353.

²⁴ ვრცლად იხ., Ebraldze L.B., I riti Funebri nella liturgia gerosolimitana secondo le fonti georgiane, (Dissertatio ad Doctoratum), Roma, 2021, 246-253. შდრ., Bruni V., I Funerali di un sacerdote nel rito bizantino, secondo gli Eucologi manoscritti di lingua greca, Jerusalem, 1972, 171-172.

²⁵ Εὐχαλόγιον τὸ Μέγα, ἀναθεωρηθὲν καὶ διὰ παντοίων σημεϊώσεων καὶ νέων εὐχῶν πλουτισθὲν, ἐπιμ.) Παπαδόπουλου Νικ., 'Ἐν Ἀθήναις 1927, 303-311.

თუმცა შესაძლოა საქმე პროტესტანტული ტენდენციის ბიბლიურ ენეციკლიზმთან გვეკონდეს.

მეორე შეკითხვა, რომელსაც ეს რუბრიკა აჩენს, მდგომარეობს იმაში, შეიძლება თუ არა ეს რიტუალი ჩაითვალოს მღვდელმოქმედებად, კვერექსებისა და ასამაღლებლების გარეშე, თუ საქმე გვაქვს ერთგვარ „პარალიტურგიასთან“? პასუხი ცალსახად დადებითია, რადგან მთელი პროცესი იწყება სწორედ სამღვდელო ასამაღლებლით (Εὐλογία) და სრულდება სამღვდელო განტევაბით (Μικρὰ ἀπόλυσις), ორი ძირითადი ელემენტით, რაც რიტუალს უნარჩუნებს ლიტურგიულ ხასიათს.

ამასთანავე, თუ დასაწყისი ასამაღლებელი თავისთავად იგულისხმებოდა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს სინოდურ ენციკლიკაში ნახსენებ „მიცვალებულთა სამწმიდაოში“, ლიტურგიულ წიგნებში დანამდვილებით ახალ ელემენტად შემოდის განტევაბა, რიტუალის ბოლოს.

ახალი რიტუალური ელემენტის შთაბეჭდილებას ტოვებს ბოლო რეფრენიც, 23-ე ფსალმუნიდან, რომელიც ზოგადად სახასიათოა წესის აგების ბიზანტიური განგებებისათვის²⁶. საყურადღებოა, რომ გრიგოლ VI, უკვე ნახსენებ 1869 წლის წერილში არჩიბალდ კემპბელისადმი, სწორედ ფსალმუნის ამ ციტატას იმონებს, იმის ასახსნელად, რომ ანგლიკანური აღმსარებლობის ადამიანისათვის უკანასკნელი პატივის მიგება მართლმადიდებელთა მიერ სავსებით ბუნებრივია²⁷.

რა ბედი ეწია რიტუალს?

ის არავის გაუუქმებია, თუმცა ისტორია განსხვავებულად განვითარდა. გლობალურ პოლიტიკურ და სოციო-ეკონომიკურ ცვლილებებთან ერთად, რაც რელიგიურ ლანდშაფტზეც აისახა, XX საუკუნის პირველი ნახევრისაგან განსხვავებით, მეორე ნახევარი შედარებით უიღბლო აღმოჩნდა მართლმადიდებლურ-ანგლიკანური ურთიერთობებისთვის. მართალია, 1960-იანი წლე-

²⁶ შდრ., მცირე კურთხევანი, რედ. ე. კოჭლამაზაშვილი, თბილისი, 1998, 376.

²⁷ Journal of General Conventions of the Protestant Episcopal Church in the United States 9, 1872, 568.

ბიდან დაიწყო ფორმირება დიალოგის შერეული საღვთისმეტყველო კომისიისა, რომელიც მუშაობას 1973 წელს შეუდგა, და ჩვენს დრომდე უკვე სამი დოკუმენტიც მოამზადა (1976 წ. მოსკოვის; 1984 წ. დუბლინის; 2006 წ. კვიპროსის), მაგრამ 1978 წელს ქალთა ხელთდასხმის საკითხმა სერიოზული შეფერხება გამოიწვია ორმხრივ ურთიერთობებში²⁸.

მიუხედავად ანგლიკანთა და მართლმადიდებელთა შორის მზარდი გაუცხოებისა, 1984 წლის დუბლინის დოკუმენტში, მაინც გახდა შესაძლებელი შეთანხმება მიცვალებულთათვის ლოცვის რაობაზე:

„ეკლესიის ტრადიციული პრაქტიკა მიცვალებულებსათვის ლოცვისა უნდა იქნეს გაგებული როგორც ერთ-ერთი გამოხატულება ერთობისა მებრძოლ და მოზეიმე ეკლესიებს შორის და იმ სიყვარულისა, რომელიც ერთმანეთის მიმართ არსებობს. მიცვალებულისათვის ლოცვა, მაშასადამე, განიხილება არა იურიდიულ ტერმინებში, არამედ როგორც ურთიერთ სიყვარულისა და სოლიდარობის გამოხატულება ქრისტეში“²⁹.

---

²⁸ XX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XXI საუკუნის დასაწყისში ანგლიკანურ-მართლმადიდებლური ურთიერთობების, დოკუმენტებისა და თემების მიმოხილვისათვის იხ., Lubardić B., *Orthodox Dialogue with the Anglican Church*, in *Orthodox Handbook on Ecumenism: Resources for Theological Education*, eds. Kalaitzidis P., All., Oxford, 2014, 490-496.

²⁹ *Rapporto di Dublino 1984* (trad. Voicu S.J.), in *Enchiridion Oecumenicum*, vol. 1. *Documenti del dialogo teologico interconfessionale. Dialoghi internazionali*, (1931 – 1984), eds. Voicu S.J. Cereti G., Bologna, 1986, 247.

THE ORTHODOX NORM OF OBSEQUIES FOR A DECEASED ANGLICAN

Fr. Leonide B. Ebralidze*

Following the intensification of relations between the Orthodox Church and the Anglican Communion in the 19th century, the Ecumenical Patriarch issued a decree on the arrangements for the burial of a deceased Anglican and his funeral rite celebrated by the Orthodox clergy. The Constantinople decision was also shared by other Orthodox Churches. At the beginning of the 20th century, the Orthodox rite for deceased Anglicans also became part of the liturgical books.

Keywords: Anglican-Orthodox Dialogue, Funeral Rites, Interconfessional Worship, Liturgy for the Dead, Interconfessional Burial.

---

* Ph.D. Candidate at PIO, Visiting Lecturer at PUL. beqa.ebralidze@gmail.com